

УДК 330.341.1

I. В. Радзівило,
здобувач, ДВНЗ «НГУ» м. Дніпропетровськ

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: СТРУКТУРИЗАЦІЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ

Досліджено механізм формування інноваційного потенціалу промислового підприємства: визначено її підсистеми, елементи, складові та зв'язки з позиції системно – динамічного підходу. Структуровано та ідентифіковано елементи внутрішньої та зовнішньої підсистеми інноваційного потенціалу.

The formation mechanism of innovative capacity of an industrial enterprise has been examined: its subsystems, elements, components and linkages have been defined from the perspective of the system-dynamic concept. The elements of the internal and external subsystems of innovative capacity have been structured and identified.

Ключові слова: інноваційний потенціал підприємства, зовнішня та внутрішня підсистеми створення інноваційного потенціалу, інноваційний клімат, інноваційні елементи, компоненти, зв'язки, суб'єкти зовнішнього середовища, зовнішні фактори впливу.

Keywords: innovative capacity of an enterprise, internal and external subsystems of innovative capacity formation, innovative climate, innovative elements, components, linkages, subjects of external environment, external impact factors.

ВСТУП

В умовах поширення процесів глобалізації, прискорення науково-технічного прогресу та посилення конкурентної боротьби виживають тільки підприємства, які орієнтовані на інноваційну модель розвитку. Інноваційна активність підприємств значною мірою залежить від процесу формування, реалізації та накопичення інноваційного потенціалу. Ефективно сформований, використаний та накопичений інноваційний потенціал підприємства з врахуванням всіх зовнішніх та внутрішніх можливостей і здатностей, чинників і факторів на основі комплексності та узгодженості, виступає гарантом подальшого розвитку за принципово новими моделями.

Враховуючи динамічність, складність та мінливість зовнішнього середовища, забезпечити зазначені вище процеси можливо лише при дослідженні всіх компонентів інноваційного потенціалу підприємства у взаємозв'язку та динаміці. Закономірності створення інноваційного потенціалу підприємства розкриваються через аналіз його складників та комплекс зв'язків між ними.

З огляду на вищезазначене, виникає необхідність розгляду методологічних підходів до структуризації та ідентифікації елементів формування інноваційного потенціалу промислового підприємства.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ

Аналіз останніх досліджень, які запропоновані сучасними видізнаннями та зарубіжними економістами та присвячених системі формування інноваційного потенціалу підприємства, дозволяє відмітити, що більшість з них відділяє п'ять – шість складових (інтелектуальна, кадрова, технологічна, інформаційна, науково - дослідна, фінансова та організаційно – управлінська та ін.), визначають їх можливості і таким чином визначають механізм формування.

Перераховані особливості формування інноваційного потенціалу підприємства не відповідають принципам динамічності і змінності зовнішнього середовища, що відзначається багатofакторністю, та суб'єктивно-об'єктивну взаємодії, що зводить напрямом дослідження та в практиці господарювання не приводить до очікуємих результатів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета роботи – обґрунтування та розробка методологічних підходів до структуризації та ідентифікації елементів механізму формування інноваційного потенціалу промислового підприємства, що дозволить розробити дієві критерії оцінки відповідного потенціалу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Безумовно інноваційний потенціал підприємства є комплексною та складною економічною категорією, яка формується, розвивається та накопичується під впливом багатьох факторів та чинників, що вимагає від підприємства сформувати таку політику взаємодії з зовнішнім середовищем, яка дозволить ефективно функціонувати в умовах, що постійно змінюються.

Визначившись з етимологією «інноваційний потенціал підприємства», (авторський підхід щодо якої є розгляд даної категорії як складної динамічної системи з одночасним врахуванням та поєднанням впливу факторів та чинників середовища, внутрішніх та зовнішніх можливостей і здатностей, ефективності їх використання, принципів свосчасності та стратегічної направленості підприємства) необхідно детально дослідити механізм формування інноваційного потенціалу промислового підприємства.

Механізм формування інноваційного потенціалу як складної багатоелементної, динамічної та поліструктурної системи передбачає структуризацію і ідентифікацію всіх елементів та залежить від наявності та прихованості, суб'єктивності і об'єктивності взаємодії, зумовленою специфікою підприємства та його оточенням.

Існує безліч визначень залежить системи, але найбільш поширене – це безліч взаємодіючих елементів (компонентів) і відносин між ними, які в цілому виконують певну функцію. Елемент системи – це структурна одиниця, що має риси, які виражають головну якість системи, тобто це поріг членування в межах даної якості систем й елементарний його носій. Підсистема – це система в системі більш високого порядку. Компоненти – це взаємодіючі структури цілісної системи, що підкоряються тим же законам, що і вся система [1].

На основі проведеного дослідження та уточненого понятійного апарату щодо, вивчаємої економічної категорії, вважаємо, що інноваційний потенціал підприємства – це система, яка являє собою сукупність двох підсистем внутрішньої та зовнішньої, котрі дають можливості та здатності підприємству за принципово - новими основами формувати та реалізовувати стратегічні цілі підприємства. Ефект (результат) забезпечує ричаг ефективної взаємодії та управління внутрішніх та зовнішніх підсистем, створюючи набір певних взаємопов'язаних компонентів, елементів та зв'язків.

Між окремими елементами системи формування інноваційного потенціалу підприємства існує певна множина взаємозв'язків (взаємодія, породження, перетворення, функціонування, розвитку та управління), які віддзеркалюються у відповідних управлінських рішеннях в межах системи і є реакцією на внутрішні або зовнішні сигнали. Враховуючи динамічність розглядаємої системи, відмітимо, що її зв'язки повинні бути гнучкими та адаптованими до змін зовнішнього середовища

(підсистеми).

Внутрішню підсистему створення інноваційного потенціалу підприємство доцільно формувати з трьох складових компонентів: потенціального, інноваційного та ефективно – управлінського, які визначаються сукупністю елементів, та знаходяться у тісному взаємозв'язку і постійній взаємодії, при поєднанні яких створюється внутрішній інноваційний клімат. Кожен елемент внутрішнього інноваційного потенціалу підприємства знаходиться у певному взаємозв'язку з іншими елементами.

Базуючись на зазначеному вище, систематизуємо та зобразимо на рисунку склад та структуру внутрішньої підсистеми формування інноваційного потенціалу підприємства, яка включає потенціальний, інноваційний та ефективно - управлінський компоненти (рис.1.).

Таким чином, дана підсистема формування інноваційного потенціалу підприємства, поєднуючи зазначені вище компоненти, які співіснують взаємно, припускають і зумовлюють один одного і виявляються при використанні як його триєдина суть, відіграє визначальну роль при формуванні, використанні та накопиченні ІПП і являється його плацдармом.

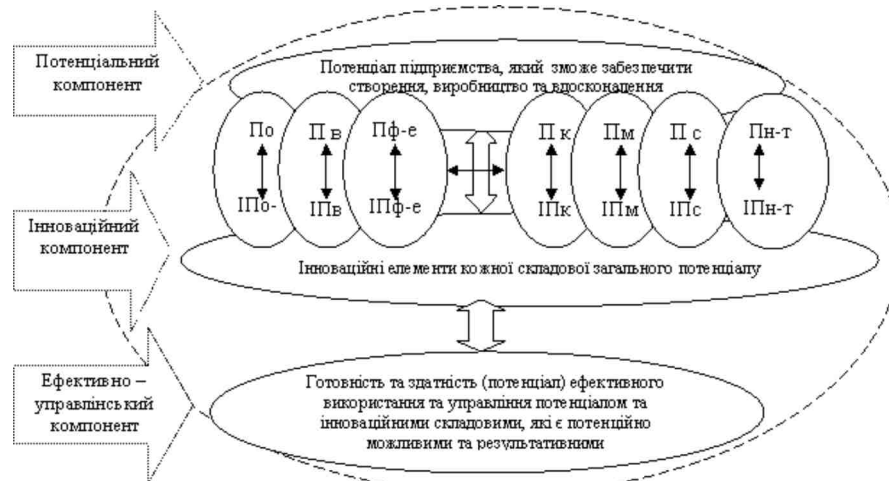

Рис. 1. Склад та структура внутрішньої підсистеми формування ІПП , де:

По – організаційно - управлінський потенціал підприємства;

Пв – виробничий потенціал;

Пф-е фінансово-економічний потенціал підприємства;

Пм – маркетинговий потенціал;

Пк – кадровий потенціал;

Пс – соціальний потенціал;

Пн-т – науково- технічний потенціал;

ІП(i)- інноваційні елементи відповідного (i- того) виду потенціалу.

Вважаємо, що потенціальні компоненти ІПП представляють собою сукупність елементів загального потенціалу підприємства, тобто представляє собою джерело життєвої сили підприємства, яке дає можливість підприємству виживати, функціонувати і розвиватися певний період часу. На нашу думку, використанню сукупності різних видів потенціалів, а не ресурсів при формуванні ІП, конкретизує найбільш точніше вивчаєму категорію, що дозволяє використати певну систему показників для вимірювання рівня ІП підприємства. Ґрунтуючись на тому, що ресурси існують не залежно від рівня їхнього продуктивного використання, а потенціал окремого підприємства невіддільний від ефективності корпоративного управління (корпоративна система управління як складник потенціалу підприємства), на наш погляд, ресурсна складова обмежує систему формування інноваційного потенціалу.

Отже, в потенціальні компоненти ми включили сім найвагоміших складових, які організаційно формують загальний потенціал підприємства, а саме: організаційно-управлінський, виробничий, фінансово-економічний, маркетинговий, кадровий, науково - технічний та соціальний потенціал. Кожна з них може бути оцінена за допомогою показників, таким чином складається система параметрів для визначення інноваційного потенціалу підприємства.

Інноваційні компоненти - є своєрідною похідною складових загального потенціалу підприємства (організаційно-управлінського, фінансово-економічного, виробничого, маркетингового, кадрового, соціального, науково-технічного та ін.), які проникають в кожен його елемент, що мають поточні та перспективні можливості та здатності ефективного перетворення на принципово - новий рівень. Тобто інноваційний компонент виступає віддзеркаленням кінцевого результату у вигляді нового продукту, нових методів управління, нової організаційної структури, нових кадрів, соціально-економічні нововведень, які отримані в ході здійснення раніше проведеного інноваційного процесу або цим підприємство або будь - яким іншим суб'єктом. Всі складові інноваційного компоненту, яких відповідно теж сім, можуть бути визначені за допомогою власних показників, що органічно доповняють механізм оцінювання інноваційного потенціалу підприємства.

Ефективно – управлінські компоненти, які входять до складу внутрішньої підсистеми формування інноваційного потенціалу підприємства, на наш погляд, повинні забезпечувати ефективність використання та управління всіх елементів, які входять до складу потенціальних та інноваційних компонентів, тобто визначає здатність системи ефективного менеджменту відповідними компонентами.

Між компонентами та елементами внутрішньої підсистеми інноваційного потенціалу існують складні діалектичні зв'язки.

Розгляд внутрішньої підсистеми формування інноваційного потенціалу підприємства дозволяє виділити такі основні риси:

1. Внутрішня підсистема формування ІПП визначається його поточними та перспективними, внутрішніми можливостями та здатностями (потенціалом);
2. Внутрішня підсистема формування ІПП залежить від інноваційних елементів, які є похідними від загального потенціалу підприємства та входять до складу кожного елемента.
3. Внутрішня підсистема формування ІПП визначається не тільки і не стільки існуючими поточними та перспективними можливостями та здатностями, а також наявністю інноваційних елементів, скільки їх ефективним використанням та управління з цільно отримання результату.

Дослідження зовнішньої підсистеми формування інноваційного потенціалу, дозволяє стверджувати, що вона включає такі компоненти: зовнішні фактори впливу та суб'єктів зовнішнього оточення, які створюють «суб'єкт – систему». Поєднання двох складових зовнішньої підсистеми формування інноваційного потенціалу та впливу на неї відповідно внутрішньої підсистеми створюють зовнішній інноваційний клімат.

Забезпечення максимального загального інноваційного потенціалу підприємства можливо лише за умови комплексного, систематичного дослідження впливу суб'єктивно – об'єктивних складників зовнішнього середовища. Макрооточення створює загальні умови формування інноваційного потенціалу підприємства, обмежуючи або розширюючи сферу його впливу, що відіграє значну роль.

Ґрунтуючись на базових основах класифікації факторів впливу, які формують зовнішнє оточення, згрупуємо їх по таким групам: фактори інфраструктури (рівень розвитку інфраструктури, обсяг внутрішнього ринку); фінансово - економічні фактори (рівень інфляції чи безробіття, доходи населення, система оподаткування, вартість кредитів і т.п.); політичні фактори (нестабільність політичної ситуації, адміністративні бар'єри; лояльність влади і т. п.); нормативно - правові фактори (законодавчі акти інноваційного характеру; нормативні акти щодо інновацій, державного регулювання інноваційних процесів і т. п.); природні фактори (стихійні лиха, повені і т.п.); соціодемографічні фактори (рівень освіти і культури, чисельність і динаміка населення, стан народжуваності та смертності, рівень життя населення т. п.); Технологічні фактори (нові інформаційні технології, нові стандарти обладнання, темпи НТП); інші фактори.

Запропонована класифікація факторів не є вичерпною, але наведені у ній фактори спричиняють найбільший вплив на процес формування інноваційного потенціалу промислових підприємств.

Як зазначалося раніше, і на чому ми наполягаємо, формування зовнішнього інноваційної підсистеми ІПП залежить від наявної та прихованої суб'єктивної взаємодії. З огляду на це виникає необхідність вивчення суб'єктів процесу створення інноваційного потенціалу, які визначають наступний елемент зовнішньої підсистеми відповідного потенціалу.

Необхідність стратегічної взаємодії підприємства та суб'єктів зовнішнього середовища слід вважати способом реалізації стратегічних інтересів підприємства в умовах невизначеності, наявності протиріч економічних інтересів суб'єктів економічної діяльності, що потребують узгодження [2]. Суб'єктом може бути індивід або соціальна група, які являються носієм предметно-практичної діяльності та пізнання, джерелом активності, спрямованої на об'єкт (підприємство).

Термін «суб'єкт» застосовують у різних науках (філософії, історії, управлінні, психології, соціології, праві тощо) та різних аспектах і на різних рівнях: суб'єкт як конкретний індивід; суб'єкт управління в системах (особа, що приймає рішення), юридична особа тощо [3].

Визначення суб'єктів процесу формування інноваційного потенціалу розпочнемо з огляду законодавчої бази України. Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів [4].

Для формування методологічної бази дослідження процесу функціонування інноваційного потенціалу промислових підприємств необхідно визначити ключових дієвих осіб, які впливають на створення об'єкту, та в процесі функціонування яких на різних рівнях утворюються правила діяльності, виникають відповідні права, формуються інститути їх забезпечення.

Інноваційний потенціал підприємства, формується в результаті наявної системи організаційно - економічних та соціальних відносин з різними суб'єктами господарювання при відповідній діяльності. Ґрунтуючись на існуючих дослідженнях та спираючись на законодавчу базу і практику господарювання, виділимо три групи суб'єктів в залежності від рівня зацікавленості, з якими підприємство може встановлювати зв'язки щодо формування власного інноваційного потенціалу.

Отже, в залежності від рівня зацікавленості суб'єкти процесу формування інноваційного потенціалу підприємства поділяються на: безпосередньо зацікавлених (активно або пасивно), опосередковано зацікавлених та не зацікавлених осіб.

До першої групи, тобто зацікавлених суб'єктів відносяться:

1.1. Активно зацікавлені (власники підприємства; кредитори; інвестори; наукові установи; держава в особі відповідних органів);

Попри всі твердження прихильників неоліберальної теорії, досвід розвинених країн світу підтверджує, що ключова роль у забезпеченні та належному спрямуванні інноваційного потенціалу належить державі. Особливу значимість у процесах функціонування ІПП має організація та стимулювання процесів формування, реалізації та розвитку інноваційного потенціалу підприємств.

2.2 Пасивно зацікавлені (постачальники і покупці, споживачі-посередники, кінцеві споживачі);

Друга група суб'єктів процесу формування інноваційного потенціалу підприємства, які опосередковано зацікавлені, включає: аудиторські служби та консультанти; навчальні заклади; рекламні агентства, преса й інформаційні агентства та ін.

Третя група суб'єктів процесу формування інноваційного потенціалу підприємства, які не зацікавлені - це конкуренти.

Класифікація за рівнем зацікавленості суб'єктів процесу формування інноваційного потенціалу надає можливість виділити чотири типи суб'єктів та розробити схему взаємодії підприємства та осіб зовнішнього середовища, що зображено на рисунку 2.

Рис. 2. Сфери взаємодії (горизонтальної та вертикальної) підприємства та суб'єктів зовнішнього середовища, які впливають на формування інноваційного потенціалу підприємства

Встановлення різноманітних взаємозв'язків (ієрархічних, інформаційних, правових та інших) між учасниками процесу створення інноваційного потенціалу є принциповим, оскільки, наявність певної організаційної структури, структури господарських та фінансових зв'язків обумовлюють особливості функціонування підприємства, доступу підприємства до ринку капіталу, ресурсів, послуг, технологій, інновацій, а відповідно і особливості формування, розподілу та використання інноваційного потенціалу.

Суб'єкти у комплексі взаємодіють як «система – суб'єкт». Причому, як активна система, вони діють згідно зі своїми інтересами, цінностями та завданнями, що іноді призводить до виникнення протиріч. З огляду на зазначене, в процесі формування інноваційного потенціалу промислового підприємства постає питання узгодження економічних інтересів з суб'єктами зовнішнього оточення, що може бути вагомим інструментом для прийняття управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підсумовуючи результати проведеного дослідження особливостей механізму формування ІПП, можна констатувати таке:

- система ІПП представляє собою сукупність двох підсистем: внутрішньої та зовнішньої, котрі дають можливості та здатності підприємству за принципово - новими основами формувати та реалізовувати стратегічні цілі підприємства. Ефект (результат) забезпечує ричаг ефективної взаємодії та управління внутрішніх та

зовнішніх підсистем, створюючи набір певних взаємопов'язаних компонентів, елементів та зв'язків;

- формування внутрішньої підсистеми трьома складовими компонентами: потенціальним, інноваційним та ефективно – управлінським, які визначаються сукупністю елементів, та знаходяться у тісному взаємозв'язку і постійній взаємодії, при поєднанні яких створюється внутрішній інноваційний клімат;
- створення зовнішньої підсистеми відбувається за рахунок зовнішніх факторів впливу та суб'єктів зовнішнього оточення, які створюють «суб'єкт – систему», поєднання яких формує зовнішній інноваційний клімат;
- між елементами ППП є істотні зв'язки, які із закономірною необхідністю визначають інтеграційні якості системи та, які певним чином впорядковані.

Необхідно зазначити, що процес взаємодії підсистем, елементів і складників, що визначають можливості інноваційного потенціалу підприємства, можуть послабляти один одного чи навіть знищувати (тобто досягнути інноваційної кризи), так і синергетично посилювати, примножувати їх взаємодію та діяльність.

З огляду на зазначене вище, тільки за умови принципів комплексності та узгодженості у функціонуванні всіх підсистем, елементів, складників та зв'язків механізму формування інноваційного потенціалу, підприємства зможуть досягти поставлених цілей (отримання результату).

Література

1. Системологія на транспорті: Підручник: У 5 кн. / За заг. ред.. М. Ф. Дмитриченка. К.: Знання України, 2005 – Кн. 1: Основи теорії систем і управління – 344с.
2. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством - Харків: Основа,1999.-620 С.
3. Бурдак І. Г. Управління стратегічною взаємодією підприємства та суб'єктами зовнішнього середовища / І. Г. Бурдак, Т. А. Клімович, Ю. Л. Рудь // Науковий вісник КУЕІТУ. Нові технології. - 2009. - № 1 (23). - 105 - 109
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Голос України. – 2002.- №144. – С.10-15.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"